

NYUGAT-MAGYARORSZÁGI EGYETEM
KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

**A VALÓDISÁG ELVÉNEK ÉRVÉNYESÜLÉSE A
MAGYAR SZÁMVITELI RENDSZERBEN**

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Készítette: Varga Imre

SOPRON 2009.

Doktori Iskola: Széchenyi István Gazdálkodás és Szervezéstudományok

Vezetője: Prof. Dr. Székely Csaba

Program: Pénzügyi alprogram

Vezetője: Prof. Dr. Báger Gusztáv CSc.

Témavezető: Dr. habil Lett Béla CSc.

.....
Témavezető támogató aláírása

A kutatás előzményi, kitűzött célok

Az értekezés szerzője, mint a számviteli felsőoktatásban közel egy évtizede tevékenykedő személy, évek óta foglalkozik számviteli kérdésekkel, számviteli tananyag fejlesztésével és részben gyakorlati alkalmazásával. Mindennek eredménye a jelen értekezés is.

A magyar számviteli rendszerben, különösen a 2001-ben hatályba lépett számviteli törvény elfogadásától számítva, számos olyan változás következett be, amely a valódiság elvének előretörését bizonyítja, elsősorban az óvatosság elvével szemben, annak visszaszorulásával. A bekerülési értéken történő értékelést a mérleg-fordulónapi értékelés szorítja ki. Az információknak a mérlegkészítés időpontjáig történő figyelembevétele pedig a piaci (valós) értékelés érdekében történik. *Az óvatosság számviteli elvének határozott trónfosztása, háttérbe szorulása figyelhető meg az elmúlt évek számviteli-törvény változásaiban a valódiság elvének előretörésével.*

Aktualitása:

A téma aktualitását az adja, hogy a számvitel fokozatos fejlődésen megy keresztül, részben az EU csatlakozás miatt, majd az azt követő időszakban. Ugyanakkor számos kritika jelenik meg arra vonatkozóan, hogy a számviteli beszámoló nem ad valós képet a vállalkozások vagyonáról, pénzügyi helyzetéről, annak eredményéről. A valódiság elvének érvényesülésén keresztül kívánom mindezt vizsgálni, elemezni és részben az ellenkezőjét bizonyítani.

A téma aktualitását egyértelműen kiemeli az Európai Parlament és az Európai Unió Tanácsa 2002. július 19-ei 1606/2002. számú rendelete, melynek értelmében 2005. január 1-jétől a tőzsdén jegyzett társaságok összevont (konszolidált) éves beszámolójukat a nemzetközi számviteli standardok szerint kötelesek készíteni. A szabályozás célja a nemzetközi számviteli standardok közösségen belüli adaptálása a számvitel harmonizálása érdekében.

Mindezek mellett a 2008-ban világszerte kialakuló pénzügyi válság, és az ahhoz vezető okok egyértelműen rávilágítanak arra az igényre, hogy a számviteli beszámolók mindinkább a valóságot tükrözzék, azaz tágabb értelemben érvényesüljön a valódiság elve.

Kitűzött célok:

A kutatás középpontjában egyrészt annak vizsgálata áll, hogy a magyar számviteli rendszerben a valódiság elvének érvényesülését illetően milyen változások következtek be a rendszerváltás utáni új számviteli törvény életbe lépése óta, másrészt a meglévő választási lehetőségek, értékelési eljárások mennyiben segítik elő a valódiság elvének érvényesülését, és mindez hogyan jelenik meg a beszámolóban.

A számviteli értékelési eljárások vizsgálatának céljai:

- A valódiság elvének erősödését bizonyító számviteli értékelési eljárások feltárása.
- Az értékelési eljárások időbeli változásai, azok elemzése, értékelése.
- Megvizsgálni a valódiság elvét érintő számviteli értékelési eljárásoknak a vállalkozások vagyonára és eredményére gyakorolt hatását.
- Ezen módszerek gyakorlati alkalmazásának és alkalmazhatóságának vizsgálata.

Hipotézisek:

- H1: A nemzetközi-európai-magyar számviteli rendszer folyamatos változásokon megy keresztül, amely állandó szabályozásmódosítás követése problémákkal jár.
- H2: A számvitel elvi alapja a mérlegelmélet, a különböző mérlegelméletek lényeges különbsége a célok és a feladatok eltérését tükrözi. Az eltérő értékek számszerűen is – lényegesen és szisztematikusan – különböznek. A számviteli és az üzleti érték is eltér egymástól.
- H3: A számviteli és az üzleti érték eltérését csökkenheti a valódiság elvével összefüggésbe hozható számviteli értékelési lehetőségek alkalmazása.
- H4: A magyar számviteli rendszerben a valódiság elve egyre fontosabb szerepet játszik, fokozott érvényesülése figyelhető meg, elsősorban az óvatosság elvének visszaszorulásával.
- H5: A valódiság elvének fokozatos erősödése megjelenik az értékelési eljárások alkalmazásakor, amely pontosabbá, átláthatóbbá, „valósabbá” teszi a számviteli beszámolókat.
- H6: A számviteli változások gyakorlati alkalmazása hiányos, a kötelező elemeken kívül csekély mértékű.

Kutatási módszertana és tartalma

A disszertáció elsősorban tudományos értekező jellegű, amely alapjául a számviteli törvény szolgál, valamint a témához kapcsolódó magyar és nemzetközi szakirodalom feldolgozása (**szekunder kutatás** 1-4 fejezet).

Másodsorban a nagyobb vállalkozások számviteli értékelési rendszerét vizsgálja **primer kutatás** (5. fejezet) formájában. A kutatás elsősorban a Budapesti Értéktőzsde „A” és „B” kategóriájában jegyzett vállalkozásokra terjed ki, de azokat a cégeket is vizsgálja, amelyek a vizsgálat időtartama során kivezetésre kerültek a tőzsdéről, valamint néhány reprezentatív, tőzsdén nem jegyzett magyar cégre is kiterjed. A kutatás az éves beszámolók tartalmát vizsgálja 2000-2007-ig, kiválasztott szempontok alapján, elsősorban megoszlási és dinamikus viszonyszámok segítségével.

A kutatási terület határai:

- középpontjában a magyarországi számviteli gyakorlat áll,
- a hazai vállalkozásokra, azaz olyan hazai gazdálkodó egységekre koncentrál, amelyek a számviteli törvény hatálya alá tartoznak,
- a kettős könyvvitellel alátámasztott egyedi éves beszámolóra fókuszál,
- alapvetően a számviteli rendszer értéktanára, azon belül is elsősorban az értékelési eljárásokra irányul.

Az értekezés során a középpontba a számviteli, „mérlegképes” vagyón értékelésének változását állítja a szerző, a valódiság elvének érvényesülése szempontjából, ahol a „valódiság” alatt az aktuális piaci érték meghatározását érti. Mindemelllett a vizsgálandó értékelési eljárások eredményre gyakorolt hatását is vizsgálja.

*A valódiság elvét illetően a szerző a hagyományos értelmezésen túl egy **kiterjesztett értelmezést alkalmaz**, amely mindazon értékelési módszereket a valódiság elvének érvényesülésével hozza összefüggésbe, amelyek elősegítik, hogy a vállalkozások könyvviteli elszámolása, de különösen a beszámolója minél inkább a valóságot tükrözze.*

Az értekezés főbb tézisei, megállapításai, javaslatok:

T1: A számviteli rendszerben egy szerves fejlődés figyelhető meg magyar és nemzetközi viszonylatban egyaránt. A világgazdaság változásaira adott válasz ugyanakkor nehézségekkel jár, elsősorban a hazai számvitel késve reagál, nincs minden időben stabil érték és eljárásrend.

Megállapításra került, hogy a rendszerváltás utáni 1991-ben hatályba lépő számviteli törvény, majd több módosítás után a 2000. évi C törvény hozott jelentős változásokat, amely az Európai Unióval való szükséges mértékű összhangot is megteremtette.

A nemzetközi számviteli standardok (IAS) és a nemzetközi pénzügyi beszámolási standardok (IFRS) megalkotásával egy egységes, nemzetközi szabályozás jött létre, amelynek elterjedtsége növekszik. E folyamatban mérföldkőnek tekinthető az a tény, hogy *2005-től kötelezővé vált* az időközben jelentősen átdolgozott és az unió által befogadott IAS-ek, illetve a standardbizottság szervezeti átalakításával az IFRS-eknek nevezett standardok használata a *konzolidált beszámolók esetén*. A standardalkotás folyamata nem állt meg, mind az európai standardtestület (IASB), mind az amerikai (FASB) megpróbál választ adni az új gazdasági kihívásokra, különösen a 2008-ban kezdődő nemzetközi pénzügyi válság keltette problémákra.

A nemzetközi gyakorlatnak megfelelően (lásd: IAS), *Magyarországon is szükségessé vált* egy, a meglévő számviteli törvénynél részletesebb számviteli szabályozás, mégpedig *standardok* formájában. Ez nem a törvény helyett jön létre, hanem mellette, mintegy részletező, értelmező szerepet tölt be, ott és olyan sorrendben, ahol a gazdaság szereplői és az ennek megalkotására hivatott szakemberek szükségesnek látják, ahol a számviteli törvény nem részletezi az adott kérdést, témakört kellőképpen. A standardok megalkotása nagyban hozzájárulhat a számviteli szabályozás pontosságához, részletesebb leírást tartalmaz az adott témakört illetően. A standardalkotás megkezdődött a Magyar Számviteli Standardtestület vezetésével, azonban standardok kihirdetésre még nem kerültek és *2006-ban a folyamat megrekedt*.

Mindezt reprezentálják az a tény, hogy *nincs stabil érték és eljárás rend, amit a „számvitelesek” belül és kifelé képviselni tudnának* (a folyamatosan módosuló adójogszabályokhoz hasonlóan nincs elmélet csak gyakorlat). A „standard” szilárd – tartós megoldást jelent, amelyet érdemes megismerni, alkalmazni, gyakorolni.

A folyamatos módosítások késése által a számvitel gyengén reagál a pénzügyi-gazdasági válságra (és nehezen vonja ki magát az előidéző értékelési hibák alól).

T2: A különböző mérlegelméletek, mint a számvitel alapjai, az értéktan és tagolástan alapján a célok és feladatok eltérését tükrözik. A mérlegben kimutatott vagyon a realizációs elven alapul, azonban részben az időérték elv is alkalmazható. Mindezekből is következően a számviteli és a piaci (üzleti) érték eltér egymástól.

A mérlegelméletek többsége az ún. *materiális (klasszikus)* csoportba tartozik, amely egy-egy konkrét mérlegcélból indul ki, a másik pedig az ún. *reáltudományos*, ahol a kiindulási pont az érdekhordozók céljai és információigényei. A jelenlegi számviteli rendszerünk a *klasszikus dinamikus mérlegelmélet továbbfejlesztésére épülő rendszer*. Az ilyen rendszerekben az *érték fogalma formailag a nettó vagyon koncepción nyugszik*.

Az üzleti érték és a könyv szerinti érték eltér egymástól. A valós értékelés szükségességét támasztja alá az a tény, hogy az elmúlt évtizedekben a vállalatok piaci értékelése egyre látványosabban elvált a számviteli megítéléstől. (Erre különösen nemzetközi szinten készültek felmérések.) Az eltérések egy része a két szemléletmód különbségéből fakad, másik az adott számviteli rendszer sajátosságaiból. A harmadik tényezőcsoport a vállalaton kívüli: a makrogazdasági és iparági hatások értékbefolyásolók ugyan, de bemutatásuk a számvitelnek nem feladata. Az eltérések okai lehetnek:

- Nincs minden jószágnak piaci értéke;
- Ugyanazon termékre többféle árat határozhatunk meg;
- Az eszközök összessége rendszerint többet ér, mint az egyedi értékek összege (szinergia).

A vállalat eszközeinek az értékelésére a bekerülési értéken kívül még a következő értékeket határozhatjuk meg: (Ellenérték; Pótlási érték; Nettó realizálható érték; Likvidációs érték), amelyek alkalmazásánál a *megalapozottság, a tartósság szükséges a gyakorlati elterjedéshez*.

T3: A számviteli és az üzleti érték eltérését csökkenni lehet a valódiság elvével összefüggésbe hozható számviteli értékelési lehetőségek alkalmazása.

A pénzügyi beszámolás hangsúlyai eltolódtak a bekerülési költségtől a valós értékelés felé, ezzel elmozdulás következett be a stabil és egyenletes vagyon és eredménynövekedés kimutatásától a volatilis, ingadozó eredmény-kimutatás felé is. E változás egyik fontos velejárója a magyarázó kiegészítő melléklet szerepének növekedése.

A számviteli alapelvek alapvetően meghatározzák a magyar számviteli rendszert. Összetételükben jelentős változás nem következett be, inkább súlyponteltolódás figyelhető meg, különösen a valódiság elvének javára, elsősorban az óvatosság elvének visszaszorulásával. A valódiság elvét illetően a hagyományos értelmezésen túl egy kiterjesztett értelmezést alkalmaz a szerző, amely mindazon értékelési módszereket a valódiság elvének érvényesülésével hozza összefüggésbe, amelyek elősegítik, hogy a vállalkozások könyvviteli elszámolása, de különösen a beszámolója minél inkább a valóságot tükrözze. A „valódiság” alatt az aktuális piaci érték meghatározását értem.

T4: Az elmúlt évtized számviteli törvény-változásai azt bizonyítják, hogy a magyar számviteli rendszerben a valódiság elve egyre fontosabb szerepet játszik, fokozott érvényesülése figyelhető meg, elsősorban az óvatosság elvének visszaszorulásával.

Az EU által elfogadott számviteli rendszer a magyar számviteli alapelvekhez hasonló (IASB által) keretelveket fogalmaz meg, amelyek általában a magyar alapelvekhez hasonló tartalommal bírnak, és közöttük szerepel a *valósághű bemutatás elve*. Ezen túlmenően az *IAS 1. a pénzügyi kimutatásokkal kapcsolatosan külön hangsúlyozza a Valós bemutatás és az IFRS-eknek való megfelelés elvét*, mint különösen fontos szempontot.

A számviteli politika alapvetően meghatározza, hogy milyen *értékelési eljárásokat* alkalmazhat a vállalkozás, hiszen benne ezek rögzítésre kerülnek. Ezen keresztül a valódiság elvének érvényesülésének metodikájára is kihatással van. A magyar számviteli törvény számviteli politikával kapcsolatos szabályozásai kevésbé részletesek, mint az IFRS-ekben, a számviteli politikához kötődő fontosabb kérdések jelentős részét nem határozza meg részletekbe menően. Nem nyújt segítséget a számviteli politika konkrét megválasztáshoz, csupán rögzíti, hogy a törvény alapelvei és értékelési előírásai alapján kell kialakítani a körülményeknek leginkább megfelelő számviteli politikát.

Az eszközök múltbéli, bekerülési értéken történő értékelésének általános elvét a számviteli törvény módosításai egyre több területen térítették el (különösen a 2000. C tv. a számvitelről). A bekerülési értéken történő értékelést a mérleg-fordulónapi értékelés szorítja ki. Az információknak a mérlegkészítés időpontjáig történő figyelembevétele pedig a piaci (valós) értékelés érdekében történik.

Bizonyítottam, hogy az óvatosság számviteli elvének határozott trónfosztása, háttérbe szorítása figyelhető meg az elmúlt évek számviteli-törvény változásaiban a valódiság elvének előretörésével.

T5: A valódiság elvének fokozatos erősödése megjelenik az értékelési eljárások alkalmazásakor, amely pontosabbá, átláthatóbbá, „valósabbá” teszi a számviteli beszámolókat. Mindez a vagyoni elemek értékelésének majd mindegyikénél felfedezhető.

Megállapítottam, hogy az egyes mérlegtételek értékelése során, a valódiság elvének erősödését bizonyító értékelési módszerek jelentős mértékben növekedtek az elmúlt évtized Szt. változásai során. Így például a következő esetekben:

1. Az eszközök, különösen a Tárgyi eszközök *bekerülési értéknek kiterjesztése* elősegíti azt, hogy ezek az eszközök a könyvekben minden olyan tételt tartalmazzanak, amelyek közvetlenül kapcsolatba hozhatók a beszerzésükkel, vagy ha nem vásárlásról volt szó, akkor a bekerülésük egyéb módozataival. Külön kiemelendő, hogy térítés nélküli átvétel esetén 2006-tól már csak az eszköz piaci értéke alkalmazható, tehát *a trend egyértelműen a minél pontosabb, valósabb meghatározás felé mutat.*
2. A befektetett eszközök *értékcsökkenésének szabályozásában* bekövetkező változások afelé hatnak, hogy a beszámolóban a tárgyi eszközök és az immateriális javak mérlegértéke mindinkább a valóságot tükrözze. A leglényegesebb ilyen tényezők 2001-től:
 - Maradványérték meghatározása;
 - Hasznos élettartam;
 - Terven felüli értékcsökkenés visszafrásának lehetősége.
3. *A legjelentősebb eleme a valódiság elvének érvényesülésének az értékhelyesbítés elszámolása*, amely a befektetett eszközöknél egy piaci értékre való felértékelési lehetőséget jelent. Legnagyobb jelentősége véleményem szerint az ingatlanok, és a

kapcsolódó vagyoni értékű jogok esetében van, ugyanis az ingatlanpiacon nagy mértékű felértékelődés következett be az elmúlt két évtizedben.

A primer kutatás eredményei azt mutatják, hogy a vizsgált cégek mintegy negyede számolt el értékhelyesbítést, ugyanakkor *helyes alkalmazása nagyon jelentősen módosíthatja az adott cég beszámolóját*, a vagyoni elem és az összvagyon nagyságát (átlagosan 10 %-kal), és sok esetben nagy szükség lenne az ilyen típusú átértékelésekre.

A vizsgálat során feltűnt néhány olyan eset is, amikor az adott cég nagyon jelentős ingatlanvagyonnal rendelkezik, feltételezhető, hogy az értékhelyesbítés nagymértékben módosítaná a vagyon nagyságát, ennek ellenére a vállalkozás mégsem alkalmazza. Mindennek az az oka, hogy az értékhelyesbítés elszámolása adminisztrációs többletterhet okoz, de még nagyobb probléma, hogy a befektetett eszközök évenkénti, piaci értékre való felértékelése jelentős költséget jelent. *A szabályozás kritikája*, hogy ha valamely vállalkozás az értékhelyesbítés alkalmazását választotta, akkor ezt minden évben meg kell tennie, nincs visszalépési lehetőség.

4. *A valós értéken való értékelés megjelenése a magyar számviteli rendszerben a másik legjelentősebb lépés a valós, piaci értéken való értékelés felé.* A bevezetését az EU-s számviteli standardokban való változtatás generálta, amely az uniós csatlakozás által (2004-től) beépült a magyar számviteli rendszerbe. *A módszer az óvatosság elvét hátrébb szorítva*, lehetővé teszi a szabályozási körbe bevont eszközök és források felértékelését is, *erősítve a valódiság elvét.* Elsősorban az értékpapírok esetén lehet a valós értéken való értékelést eredményesen és egyszerűen alkalmazni, tekintettel arra, hogy az esetek többségében rendelkezésre áll egy tőzsdei árfolyam (esetleg tőzsdén kívüli piacról származó árfolyam), amely megkönnyíti és egyben korrektebbé teszi a valós érték meghatározását minden különösebb értékbecslési, adminisztrációs feladatok nélkül. Természetesen a vállalkozások nagy részénél nem lehet elvárni, hogy a módszer tényleges alkalmazása bevezetésre kerüljön, azonban léteznek olyan területek, ahol jelentős szerepet tölthet be. A valós értékelés alkalmazása esetén ugyanakkor *nagy hangsúlyt kell helyezni a valóban helyes piaci érték megállapítására.* Az IFAC független standardalkotó bizottsága (IAASB) figyelemfelhívást tett közzé a könyvvizsgálók számára, amellyel a valós értékelésen alapuló számviteli *becslések kockázatára* hívta fel a figyelmet a 2008. őszén megváltozott, bizonytalan piaci környezetben. A felhívás értelemszerűen a pénzügyi instrumentumokra összpontosít,

de foglalkozik a vállalkozás folytatása elvére gyakorolt lehetséges hatásokkal is. A valós értéken való értékelés *empirikus elemzése* alapján, azt állapítottam meg, hogy sem az értékesíthető, sem a kereskedési célú pénzügyi eszközök ilyen típusú ártértékelése még nem túlzottan elterjedt, kevés cég választja (a vizsgált cégek mindössze 8,5 %-a), ugyanakkor ahol ténylegesen bevezetésre került, ott a mérlegcsoport egészéhez képest viszonylag ugyan kicsi, önmagában mégis jelentős tételt képvisel, használata hozzájárul az adott pénzügyi instrumentumok valóságghű bemutatásához.

5. Az eszközök esetében, de különösen a befektetett pénzügyi eszközök, értékpapírok, készletek és követelések esetén egyik lényeges, a valódiság elvét támogató fejlődés az *értékvesztés visszairása*. Az értékvesztés elszámolása már kezdetektől fogva része volt a magyar számviteli rendszernek. Az *értékvesztés elszámolása inkább az óvatosság elvét, míg annak visszairása a valódiság elvét erősíti*. Ez szintén a korábbi, „eszközöket felértékelni tilos” szabálynak ellentmondva a piaci értéket jobban érvényesíti, és jelentős előrelépésnek tekinthető. Az értékvesztés és annak visszairásával kapcsolatos *empirikus elemzésből* megállapítottam, hogy *a cégek nagy többsége számol el értékvesztést (73 %)*, és egészében 64 %-uk az értékvesztés visszairását is alkalmazza. A vizsgált készletek és követelések esetén a vagyon egészének nagyságát átlagosan kis mértékben módosítja az értékvesztés elszámolása vagy annak visszairása, kivéve néhány szélsőséges esetet.
6. Szintén a valódiság elvének irányába mutat, hogy ma már a mérlegben is az adott *követelés* (általában vevőkövetelés) azon az értéken kerül bemutatásra, amely várhatóan ténylegesen pénzügyileg is rendezésre kerül. Általában értékvesztést számolunk el a követeléssel kapcsolatban, ha az adott vállalkozás (adós) csődeljárás vagy felszámolási eljárás alatt van, de az még nem fejeződött be. Természetesen egyéb esetekben is szükségessé válhat az alkalmazása, azonban véleményem szerint *az adósminősítés jellemzői nem kellően tisztázottak, eléggé szubjektívnek tűnhet*.
7. Gyökeres változás valósult meg 2001-től a *devizás tételek értékelésében*, amely egyrészt az értékelésben is egyszerűsítést hozott, másrészt a korábbi óvatossági megfontolásokat feladva lehetővé teszi a nem realizált árfolyamnyereség elszámolását is, ha a devizás tételek fordulónapi összevont árfolyam-különbözete jelentős. Mindez a valódiság elvét erősíti. Kritikai észrevételként megfogalmazható, hogy a devizás

értékelések még mindig túlzott többletmunkát igényelnek. Elősegítik ugyan a valós bemutatást, de gyakran kicsi az egyes tételek árfolyamkülönbözet-értéke, így nem tekinthető mindig jelentősnek a szerepe.

8. Az *időbeli elhatárolások* részletesebben szerepelnek a mérlegben 2001-től, fontosabb szerepet töltenek be a korábbi gyakorlathoz képest. Megjelent a halasztott bevétel, és a halasztott ráfordítás, amelyek részben új elemeket tartalmaznak, részben pedig a felosztás során nyerték el tartalmukat. Az elhatárolások az összemérés és az időbeli elhatárolás elvével és közvetve a valódiság elvével (kiterjesztett értelmezés) hozhatók összefüggésbe.

A primer kutatás során a *halasztott ráfordítások és halasztott bevételek* vizsgálatára került sor. Bizonyítást nyert, hogy ezen tételek általában nem képviselnek jelentős összegeket a teljes vagyonhoz viszonyítva, azonban bizonyos esetekben plusz információt hordoznak, és az időbeli elhatárolásokon belüli arányuk sok esetben jelentős, létjogosultságuk indokolt.

9. A *saját tőke* elemei a törvényben pontosan szabályozottak, kevesebb szerep jut a vállalkozói döntéseknek, kevés értékelési alternatívát tartalmaz.

A valódiság elvének érvényesülése szempontjából a legjelentősebb tétel az értékelési tartalék. Az értékhelyesbítések összességével valamint a valós értékelésből, az értékesíthető pénzügyi eszközök és a származékos ügyletek átértékeléséből származó különbözettel egyezik meg a nagysága. Mindkét esetben a piaci valós érték szerepeltetése a cél.

A lekötött tartalék egy pontosan szabályozott eleme a saját tőkének, a vállalkozói döntések csak közvetve befolyásolják, azonban mégis úgy gondolom, hogy *megalkotása jelentősen hozzájárul a beszámolóban a valós bemutatáshoz.* Egyértelműen, külön mérlegtételként mutatja, hogy mekkora az a tőkeelem, amelyet az osztalékfizetésnél korlátként kell figyelembe venni. A lekötött tartalék *primer kutatása* során megállapítható, hogy a kifizethető osztalék meghatározásnál fontos információs tényező, a cégek több, mint a felénél (51 %) előfordul, mindemellett a cégek többségénél nem képvisel túl jelentős értéket. Ugyanakkor *nagy mértékű kísérleti fejlesztést végző cégeknél, vagy nagy mértékű saját részvény visszavásárlás esetén nagyon jelentős arányt mutat mind a saját tőkéhez, mind a mérleg-főösszeghez viszonyítva.*

10. A *céltartalék képzése* néhány esetben nagy mértékben módosíthatja az eredményt. *Megállapítást nyert, hogy a céltartalékok képzése elsősorban az óvatosság elvével van összefüggésben, azonban a beszámolót pontosító hatása a valódiság elvét is erősíti. Kritikai észrevétel az egyéb céltartalékok képzésével kapcsolatos szabályozás átgondolatlansága, amely a kiszámíthatóságot jelentősen csökkenti.*

A *primer kutatás* során bizonyításra került, hogy a törvény által kötelezően alkalmazandó céltartalékok lényegesen, mintegy kétszer gyakrabban fordulnak elő a vizsgált vállalatoknál, mint a választható, jövőbeni költségekre elszámolható és egyéb céltartalék. A céltartalékok általában nem módosítják jelentősen a vagyon nagyságát, ugyanakkor néhány cég estében a jövőbeni költségekre képzett és az egyéb céltartalékok jelentős szerepet töltenek be.

11. A *hátrasorolt kötelezettségek* külön mérlegcsoportban való bemutatása indokolt lehet. Adóminősítés esetén például jól elkülöníthető ezáltal azon kötelezettségek csoportja, amelyek legkevésbé veszélyeztetik az adott vállalkozás likviditását, így hozzájárul a valóság-hű bemutatáshoz a beszámolóban, ugyanakkor összegét tekintve általában nem túl jelentős a mérleg-főösszeghez viszonyítva.

A *hosszú lejáratú kötelezettségek* estén jelentős átalakulás nem figyelhető meg. Egy-egy eleme megszűnt, illetve új jött létre, követve a tőkepiac fejlődésének irányait. (pl: Átváltoztatható kötvények) A hosszú lejáratú kötelezettségek közül a *lízing* az, amely a téma szempontjából lényeges. Az operatív lízing esetében a vállalkozás a fizetett lízingdíjat a működési költségeknél tünteti fel, míg *a mérlegben nincsen nyoma a tranzakciónak*. Ez a szabályozás lehetőséget ad a vállalatoknak arra, hogy egyes adósságaikat mérlegen kívül tartsák. Ezzel élnek is és erre nemzetközi szinten is számos példa van. *A szerző véleménye szerint mindez nem felel meg a valódiság elvének.*

12. A *rövid lejáratú kötelezettségek* között a *vevőktől kapott előleg* könyv szerinti értéke tartalmazza a Fizetendő ÁFA-t is. Ugyanakkor az ÁFA külön tételként Egyéb követeléssel szemben elkönyvelve is megjelenik. Ezt körülményes megoldásnak tűnik, ezen a ponton *az óvatosság elve túlzottan érvényesül.*

A *váltótartozást* a számviteli törvény előírása szerint névértéken, kamattal növelt lejáratkori értéken kell nyilvántartani, ez a könyv szerinti értéke. Itt is inkább *az óvatosság elvének érvényesülése figyelhető meg*. A váltótartozás könyv szerinti értéke tartalmazza a fizetendő kamatot is, amely a pénzügyi műveletek ráfordításainál is

megjelenik, eredménycsökkentő tételként.

A függő és jövőbeni kötelezettségek, mint mérlegen kívüli tételek pontosítják a kötelezettségek értékének megállapítását, nagyban hozzájárulnak a valódiság elvének érvényesüléséhez. Mivel a kötelezettség visszavonhatatlan, csak a teljesítés hiányzik, indokolt annak (esetleg diszkontált értéken) a kötelezettségek közötti bemutatása.

T6: A valódiság elvét erősítő számviteli változások gyakorlati alkalmazása hiányos, a kötelező elemeken kívül csak az értékhelyesbítés esetében tekinthető jelentősnek. A cégek nem használják ki teljes mértékben a számvitel adta lehetőségeket, amelynek okait egyrészt alkalmazásuk többletadminisztrációs és értékbecslési költségei, másrészt a valós érték meghatározásának nehézségei, ill. a számviteli és adószabályok ellentmondásai magyarázzák.

A kibontakozó pénzügyi-gazdasági válság következtében némi visszarendeződés figyelhető meg az óvatosság elvének érvényesülése felé.

A primer kutatás alapján végzett *empirikus elemzés alapján általános megállapításként* megfogalmazható, hogy azok a tényezők és értékelési módszerek, amelyeket a Szt. *kötelezően előír, lényegesen nagyobb arányban* kerülnek alkalmazásra, mint a nem kötelező, csupán választható lehetőségek. Általában ezeknek a kapcsolódó mérlegcsoport összegéhez viszonyított átlagos arány is magasabb. Tehát általánosságban *a cégek nem használják ki teljes mértékben a számvitel adta lehetőségeket* annak érdekében, hogy a beszámolóban közzétett vagyonuk egyúttal az üzleti értéküket is tükrözze. A szabadon választható értékelési módszerek közül az *értékhelyesbítés* elszámolása az, amely mind az elszámolás gyakoriságában, mind annak összegében jelentős mértékűnek mondható. Az értékhelyesbítés egyúttal a leglényegesebb tényező a valódiság elvének érvényesülése szempontjából.

A 2008. őszén kezdődő (a primer kutatás lezárását követő), a világgazdaságban megfigyelhető pénzügyi válság a számviteli szakembereket és szabályrendszereket is próba elé állítja nemzetközi és hazai viszonylatban egyaránt.

Megállapítottam, hogy a válság következtében némi visszarendeződés figyelhető meg az óvatosság elve felé, amely az értékvesztések elszámolásában, néhány esetben a valós értékelés gyakorlatának megszüntetésében jelenik meg. Ugyanakkor a számviteli és az adószabályok ellentmondásai miatt a vállalkozások hátrányosnak érzik, hogy a gyengébb

teljesítményüket feltárják, miközben ezt az adózásnál nem vehetik figyelembe, ezért ebből csak a legkevesebbet mutatják ki.

Javaslatok:

1. A standardok megalkotása nagyban hozzájárulhat a számviteli szabályozás pontosságához, azonban a **standardalkotási folyamat** nehézkesnek tűnik, eddig mindössze három standard készült el, de azok sem kerültek kihirdetésre. A folyamat mindenképpen **felgyorsításra szorul**. Ha ez bármilyen ok miatt nem valósul meg, akkor lehetővé kellene tenni az IFRS választását az egyedi beszámolási szinten is.
2. Az üzleti érték és a könyv szerinti érték eltérésének mérséklése céljából **olyan értékelési módszerek szélesebb körben való alkalmazását** kell célul kitűzni, amelyek a valós, **piaci értéket tükrözik**, vagyis **érvényesül** tágabb értelemben a **valódiság elve**.
3. A tárgyi eszközök és az immateriális javak maradványértékét az aktiválás időpontjában rendelkezésre álló információk alapján kell a vállalkozásoknak meghatározni. Mivel a piaci viszonyok gyors változásokon mennek keresztül, ezért azoknál az amortizálható befektetett eszközöknél, ahol a hasznos élettartam 5 évnél hosszabb, a **maradványérték 5 évenkénti felülvizsgálata indokolt**.
4. **Értékhelyesbítés alkalmazásának kötelezővé tételét** javaslom a legalább öt éve működő, éves beszámoló készítésére kötelezett vállalkozások számára, ha a befektetett eszközök állománya **eléri a mérlegfőösszeg 40 %-át**. A befektetett eszközök piaci értékének a megállapítása (frissítése) **ötévente** lenne kötelező jellegű, ha az értékhelyesbítés a felértékelés nélküli befektetett eszközállomány 20 %-át nem haladja meg. A szerző véleménye szerint ez egy rugalmasabb megoldást jelentene az eddigihez képest, ugyanakkor sokkal szélesebb körben alkalmazott eljárás lenne az értékhelyesbítés, tovább erősítve a valódiság elvének érvényesülését, és nem jelentene egy „csapdát” a cégek számára.
5. Pénzügyi instrumentumok **valós értéken történő értékelése esetén** a 2008-ban kezdődő **pénzügyi válságra tekintettel fokozott figyelmet** kell fordítani a valóban helyes piaci érték megállapítására. Azon eszközök esetén, ahol a piac „befagyott” más

értékelési modellek kidolgozására van szükség, amelyhez a számviteli döntéshozók iránymutatásai szükségesek.

6. Követelések esetében az értékvesztéshez kapcsolódó **adóminősítés** kereteit, feltételeit egyértelműen **szabályozni szükséges** (különös tekintettel a körbetartozások elszaporodására). Az ehhez kapcsolódó standard megalkotása javíthat a helyzeten.
7. Mivel a piacgazdaság működése szempontjából az egyik leglényegesebb a **kiszámíthatóság** a törvényi szabályozásban, ezért a Szt-nek is követnie kell mindezt. Az egyéb céltartalékok esetén az un. **A-C különbözet elszámolás lehetőségét** 2005-ben megszüntette a törvény, majd 2006-ban ismét bevezetésre került. Mindez egy átgondolatlan megoldásra utal, amelyet kerülni szükséges.
8. Az **operatív lízinghez** kapcsolódik az az észrevétel, amely abból indul ki, hogy tulajdonképpen ez is egy kötelezettség, azonban nem jelenik meg a mérlegben, csak költségként az eredményre gyakorol hatást. Ha közelíteni akarjuk a számviteli beszámoló értékeit az üzleti értékhez, ennek **kötelezettségeknél való megjelentetése** is egy lépés lenne a sorban. *Ezt a jövőbeni díjfizetések diszkontált jelenértékének hosszú lejáratú hitelként való szerepeltetésével oldhatjuk meg*, ügyelve arra, hogy a lízingdíj karbantartást fedező részét kihagyjuk és azt továbbra is költségként számoljuk el. Az eszköz oldalon eközben feltüntetjük a vásárolt tárgyi eszközt, és folyamatosan amortizáljuk.
9. A **vevőktől kapott előleg** könyv szerinti értéke tartalmazza a Fizetendő ÁFA-t is, ugyanakkor az ÁFA külön tételként Egyéb követeléssel szemben elkönyvelve is megjelenik. Mint, ahogy az adott előlegek könyv szerinti értéke sem tartalmazza az előzetesen felszámított ÁFA-t, így itt sem indokolt. A fizetendő ÁFA már önmagában egy rövid lejáratú kötelezettséget jelent, így a valóságnak megfelelően elszámolható a kapott előleg.

Javaslat: T 384 Elszámolási betét – K 453 Vevőktől kapott előlegek

T 384 Elszámolási betét – K 467 Fizetendő ÁFA

A vállalkozások beszámolóját (ezen belül a mérlegfőösszeget) ez a tényező valószínűleg nem befolyásolja jelentősen, de egy *egyszerűsítés lenne a túlzott óvatosság helyett.*

10. Az egyéb rövid lejáratú kötelezettségeknél a **folyó adófizetési kötelezettséget** az IFRS-hez hasonlóan külön mérlegtételként javasolom szerepeltetni. Az adótartozások ilyen típusú kimutatása inkább a világosság elvét erősíti, de kapcsolatba hozható a valódiság elvének kiterjesztett értelmezésével is.
11. A **jövőbeni (biztos) kötelezettségek** diszkontált jelenértékének a **mérlegben való szerepeltetését javasolom**, a hosszú vagy a rövid lejáratú kötelezettségek között. Ezen kötelezettségek biztosan felmerülnek (visszavonhatatlan, csak a teljesítés hiányzik), tehát nincs ok arra, hogy mérlegen kívülre kerüljenek.
12. Szükséges lenne az **adóalap-korrektációs tételek sokaságának csökkentésére** (adóegyszerűsítés), mivel némileg torzítja az adózott eredményt, rajta keresztül a mérleg szerinti eredmény megállapítását. Kívánatos az adótörvény és a számviteli törvény előírásainak közelítése, hiszen a válsághoz kapcsolódó **értékvesztések rontják a cégek megítélését, ugyanakkor ez nem jelenhet meg adóalap-csökkentésként is.**

Az értekezés újszerűsége:

Az értekezés újszerűsége abban rejlik, hogy:

- átfogó áttekintést ad a magyar számvitel, különösen a beszámoló tartalmának rendszerváltás utáni fejlődéséről, ahol szükséges kritikai észrevételekkel kiegészítve;
- rávilágít azokra a tendenciákra, amelyek a valódiság elvének egyre nagyobb mértékű érvényesülése felé mutatnak;
- empirikus elemzés során választ ad arra, hogy a valódiság elvével összefüggésbe hozható elemek, értékelési eljárások a vállalkozások estében milyen mértékben kerülnek alkalmazásra, és mindez hogyan hat a számviteli beszámolóikra;
- ezek alapján, az információk, javaslatok felhasználhatók a számviteli szabályozási döntéseknél.

Az értekezés témaköréhez kapcsolódó publikációk

2008: *Vagyonomérleg: tükrözi-e a cég tényleges vagyonát?*

HVG.hu, Vállalkozás rovat

http://hvg.hu/kkv/20080131_merleg_szamviteli_rendszer.aspx

The role of the revaluation of fixed assets in the Hungarian Accounting System

NYME, SEK - III. Természet-, Műszaki- és Gazdasági Tudományok
Alkalmazása Nemzetközi Konferencia (CD)

2007: *Számvitel II. Példatár (bővített, újraserkesztett kiadás)*

Számvitel I. Példatár (felújított kiadás)

Balogh és Társa Nyomdaipari Kft., Szombathely

2006: *Adóelkerülés Magyarországon és ennek a számviteli háttere*

Tudományos Közlemények XV., Természettudományok 10.;
Prof. Dr. Veress Márton Dsc., BDF TTK dékánja

2005: *The realisation of Truthfulness Convention in the Hungarian system of accountancy*

A Berzsényi Dániel Főiskolán - III. Természet-, Műszaki- és Gazdasági
Tudományok Alkalmazása Nemzetközi Konferencia (CD)

2004: *Számvitel II. Példatár*

Balogh és Társa Nyomdaipari Kft.; Szombathely

2003: *A számvitel fejlődési irányai*

A Berzsényi Dániel Főiskolán - II. Természet-, Műszaki- és Gazdasági
Tudományok Alkalmazása Nemzetközi Konferencia (CD)

Számvitel I. Példatár

Balogh és Társa Nyomdaipari Kft.; Szombathely